

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет «Образотворче мистецтво»

Кафедра живопису

Деркач Анна

Сюжетна-тематична композиція

«Мистецька ода коляді»

Кваліфікаційна робота

другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація» галузі
знань 02 «Культура і мистецтво» спеціалізації
«Станковий живопис»

Керівник:

професор

Ковтун Віктор Іванович

Науковий консультант:

зав. каф. живопису, канд. мист., професор

Ковальова Марія Миколаївна

Харків 2025

АНОТАЦІЯ

У дипломній роботі «Мистецька ода коляді» розкривається тема українських різдвяних традицій, зокрема колядування та обряду водіння кози, які є важливою частиною національної культурної спадщини. Картина відтворює атмосферу святкового дійства, де через поєднання образів людей у національному вбранні, символів Різдва та теплих барв композиції передається радість, єдність і духовна глибина українських обрядів.

У творі підкреслюється значення фольклорних традицій як містка між поколіннями, адже вони зберігають пам'ять про минуле і водночас формують цінності сучасного суспільства. Символічні образи колядників, різдвяної зірки та обрядової кози виступають уособленням життєрадісності, плодючості, добробуту та єдності.

Ідея роботи полягає у наголошенні на значущості національних традицій як основи культурної ідентичності українців. Через художнє осмислення зимових обрядів картина стає своєрідною візуальною «одою» коляді, що несе глядачеві тепло, святковість і відчуття приналежності до власної культури.

При створенні полотна використано класичні принципи станкового живопису, олійні фарби та багатошарові техніки, які дозволили досягти глибини кольору й виразності образів. Палітра роботи витримана у теплих тонах, що посилює відчуття радості та гармонії, а образ дівчини у легкому вбранні стає світлим акцентом, який підкреслює життєствердний і веселий характер твору.

Таким чином, дипломна робота «Мистецька ода коляді» не тільки відтворює традиційні мотиви різдвяного святкування, а й постає мистецьким нагадуванням про потребу їх збереження та нових інтерпретацій у сучасному культурному середовищі.

Особливу увагу у творі приділено поєднанню символізму та декоративності, що дозволяє по-новому осмислити народну тему коляди. За

допомогою мови кольору, ритму та композиції відкривається глибинний сенс свята як часу оновлення, надії та духовної єдності.

Робота має дослідницький і творчий характер: при її створенні було враховано історичні аналоги у мистецтві, проте вони отримали індивідуальне трактування, що надало картині оригінальності. Такий підхід дозволяє сприймати твір, як художнє відображення традиційного обряду і як культурний жест, спрямований на збереження й переосмислення національних символів та духовних цінностей.

Таким чином, «Мистецька ода коляді» поєднує етнографічні мотиви з індивідуальною художньою інтерпретацією, утверджуючи значущість традицій у сучасному культурному просторі.

ANNOTATION

The bachelor's thesis «*An Artistic Ode to Caroling*» explores the theme of Ukrainian Christmas traditions, in particular caroling and the ritual of leading the goat, which are an important part of the national cultural heritage. The painting conveys the atmosphere of the festive celebration, where the combination of figures in traditional clothing, Christmas symbols, and warm tones of the composition reflect joy, unity, and the spiritual depth of Ukrainian rituals.

The work emphasizes the significance of folklore traditions as a bridge between generations, as they preserve the memory of the past while shaping the values of contemporary society. The symbolic images of carolers, the Christmas star, and the ritual goat embody cheerfulness, fertility, prosperity, and unity.

The idea of the work lies in highlighting the importance of national traditions as the foundation of Ukrainian cultural identity. Through an artistic interpretation of winter rituals, the painting becomes a visual “ode” to caroling, bringing warmth, festivity, and a sense of belonging to one's culture.

In creating the painting, classical principles of easel painting were used, along with oil paints and multilayer techniques, which made it possible to achieve depth

of color and expressiveness of imagery. The palette is dominated by warm tones that enhance the feeling of joy and harmony, while the figure of the girl in light clothing serves as a bright accent, emphasizing the life-affirming and joyful character of the work.

Thus, the bachelor's thesis «*An Artistic Ode to Caroling*» not only reproduces the traditional motifs of Christmas celebrations but also stands as an artistic reminder of the need to preserve and reinterpret them within the modern cultural environment.

Special attention in the work is given to the combination of symbolism and decorativeness, which allows a new understanding of the folk theme of caroling. Through the language of color, rhythm, and composition, the deeper meaning of the holiday is revealed as a time of renewal, hope, and spiritual unity.

The work has both research and creative dimensions: in its creation, historical analogues in art were considered, yet they received an individual interpretation that gave the painting originality. This approach allows the artwork to be perceived not only as an artistic depiction of a traditional ritual but also as a cultural gesture aimed at preserving and rethinking national symbols and spiritual values.

In this way, «*An Artistic Ode to Caroling*» combines ethnographic motifs with an individual artistic interpretation, affirming the importance of traditions in the contemporary cultural space.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Концепція художнього твору.....	9
РОЗДІЛ 2. Аналіз тематичних і колористичних аналогів у станковому живописі.....	13
РОЗДІЛ 3. Практичне застосування результатів дослідження.....	24
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	
Додаток А. Список ілюстрацій.....	33
Додаток Б. Альбом ілюстрацій.....	34

ВСТУП

Актуальність дослідження. Народні звичаї, етнічна спадщина, фольклор і релігійні вірування є своєрідним кодом будь-якої національної спільноти, вони відображають багатство та унікальність культурного досвіду. Українська обрядовість формувалася протягом століть, увібравши в себе міфологічні уявлення, вплив природних умов та фольклорні перекази, що згодом стали джерелом натхнення для численних творів образотворчого мистецтва.

Серед багатой палітри народної культури особливе місце займає традиція колядування та водіння кози. Цей обряд, що зберігся з давніх часів до наших днів, має глибокий символічний зміст і поєднує в собі елементи співу, музики, танцю та театралізованої містерії. Він виступає не лише як розважальне дійство, а й як духовний символ єдності громади, побажання достатку, плодючості та гармонії. У мистецьких творах різних епох ці мотиви знаходили відображення у вигляді символів, сюжетів та образів, що допомагають розкрити душу української культури.

Актуальність теми полягає в тому, що традиції коляди, попри свою давність, залишаються живими та здатними до нових інтерпретацій у сучасному культурному просторі. Звернення до цієї теми дозволяє зберігати етнічну спадщину та осмислювати її у нових візуальних формах, розкриваючи її значення для формування національної ідентичності.

Мета дослідження – аналіз та художнє осмислення української традиції колядування і водіння кози, її відображення у мистецтві та дослідження символічного значення в культурному просторі.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати вибір теми та розробити ідею художнього твору.
2. Провести аналіз аналогів у вітчизняному образотворчому мистецтві.
3. Розробити композиційне та колористичне рішення картини «Мистецька ода коляді».

4. Виявити символіку та образну систему колядування у живописних творах.

5. Здійснити аналіз власної художньої інтерпретації обрядової сцени.

Об'єкт дослідження – українська традиція колядування та водіння кози, її відображення в народному мистецтві та культурному контексті.

Предмет дослідження – живописні твори, що розкривають традиції колядування та водіння кози, їх символіку, композиційні й колористичні особливості, а також авторська інтерпретація цієї теми у дипломному полотні.

Наукові методи та підходи, використані у дослідженні:

- історико-культурний метод;

Цей метод дозволяє простежити історичний контекст виникнення обрядів, їх трансформацію під впливом релігійних, соціальних і культурних факторів, а також виявити, як ці традиції відображалися в різний час. Він буде застосований у теоретичній частині магістерської роботи для створення історичної ретроспективи та обґрунтування актуальності теми.

- компаративний аналіз(порівняльний);

Метод допоможе створити спільні та відмінні риси у зображеній коляді в мистецтві, простежити стилістичні та тематичні особливості, а також налаштувати унікальність авторського підходу в дипломній роботі. Він буде використаний при аналізі аналогів.

- мистецтвознавчий аналіз;

Цей метод необхідний для детального розбору художніх засобів (колір, світло, форма, композиція), який використано для передачі атмосфери свята та символічного змісту традицій. Він буде ключовим у розділах, присвячених аналізу аналогів і розробці живописних засобів втілення творчого задуму.

- типологічний метод;

Цей метод допоможе систематизувати елементи обряду та їх візуальну репрезентацію, виконати типові риси зображення коляди в українській живописі. Застосовуватиметься в розділі збору та систематизації підготовчих матеріалів.

- образно-стилістичний аналіз;

Даний метод допоможе розкрити символічний зміст образів (наприклад, кози як символу добробуту, зірки як уособлення Різдва) та їх стилістичну інтерпретацію, що є максимумом для передачі емоційної атмосфери. Застосовуватиметься в розділі композиційного пошуку та аналізу живописних засобів.

Новизна дослідження полягає в авторській інтерпретації традиції колядування у живописному творі, що поєднує етнографічні мотиви та сучасний художній підхід.

Теоретичне та практичне значення. Результати роботи можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання мистецьких дисциплін, у дослідженнях з історії та теорії українського мистецтва, а також у практиці художників, які звертаються до теми національних традицій.

РОЗДІЛ І

КОНЦЕПЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Народні традиції завжди були важливою складовою української культури, адже вони зберігали й передавали з покоління в покоління цінності, знання та уявлення про світ. Обряди та звичаї відображають національну ідентичність і духовну єдність народу, формують його культурну спадщину та світогляд. Особливо значущими є зимові свята, серед яких провідне місце посідає Різдво.

Коляда – один із найдавніших українських обрядів, який бере свій початок ще з дохристиянських часів. Первісно колядки були магічними піснями-побажаннями, що виконувалися на честь народження нового сонячного циклу та мали закликати добробут і плодючість [17].

Як зазначається в етнографічному нарисі Олекси Воропая, *«саме слово «коляда» походить від назви Нового Року у римлян – Calendae Januariae, що припадав на тиждень після веселих сатурналій, у другій половині грудня місяця. Ця чужа назва «коляда», що сплелася із старослов'янським святом зимового повороту сонця і пізніше перейшла на наше зимове новоріччя, вказує на сильні греко-римські впливи в чорноморсько-дунайській добі (IV–IX століття)»* [3, с. 66].

Колядники ходили від хати до хати, виконували обрядові пісні, бажаючи господарям щастя, здоров'я та врожаю. Образи зірки, кози, дідуха стали невід'ємною частиною цього дійства. Зокрема, водіння кози символізувало родючість і багатство, а сама коза уособлювала життєву силу та відновлення. Як зазначає професор С. Килимник, *«прищепився в Україні й звичай ходити з козою, переодягання та маскування. По обіді на перший день Різдва збираються парубки, які не будуть брати участі в загальній коляді, переодягаються – за цигана, діда-жебрака, Маланку, жида, лікаря, козака, ляха, урядника, козу тощо»* [9, с. 54]. Таке дійство мало не тільки

розважальний, а й глибокий сакральний характер, адже вважалося, що колядники приносять у дім благословення.

Таким чином, звернення до колядницьких традицій у картині «Мистецька ода коляді» дозволяє показати їх як етнографічний звичай і як важливий культурний символ, що поєднує минуле та сучасне, передає духовні цінності й відображає життєву енергію українського народу.

Свято коляди здавна займає особливе місце в українській культурі як подія, що поєднує елементи обрядовості, співу, музики й театралізованого дійства [20]. У ньому відображені уявлення народу про світ, його духовні цінності та унікальний етнокультурний досвід. Саме ця тема стала основою дипломної роботи «Мистецька ода коляді», метою якої є художнє осмислення різдвяних традицій, їх символіки та емоційної виразності у живописній композиції.

Головна ідея твору полягає у створенні святкової атмосфери, де глядач може відчувати зовнішню яскравість події та внутрішній духовний зміст обряду. У центрі композиції розташовані головні дійові постаті - дівчина та чоловік, а також образ кози, яка є одним із найдавніших символів родючості та достатку. Саме через них передається життєствердний, радісний і об'єднувальний емоційний настрій сцени.

Композиція роботи має сюжетно-тематичний характер: персонажі зображені з індивідуальними рисами, але водночас вписані у ширший сюжет різдвяного дійства. Фігури розташовані так, щоб акцентувати увагу на їх символічному значенні. Дівчина у легкому вбранні виступає світлим акцентом, уособлюючи чистоту, ніжність і оновлення, тоді як чоловіча постать і коза підсилюють відчуття ритуальної обрядовості та святкової динаміки.

Особливу увагу приділено кольоровому вирішенню твору. Палітра витримана у теплих відтінках жовтого, червоного й коричневого кольорів, що створюють відчуття помпезності та святкового піднесення. Теплий колорит підкреслює інтерпретаційний характер роботи, адже вона не є буквальним відтворенням зимового пейзажу, а радше мистецьким прочитанням образу

коляди [10]. Контраст між загальною декоративністю й локальними акцентами на постатях створює цілісність і ритмічну узгодженість композиції.

Важливу роль відіграє символіка твору. Коза, як традиційний персонаж, уособлює достаток, родючість і життєву силу; різдвяна зірка виступає провідником до духовного сенсу свята; постаті колядників символізують єдність поколінь [22]. Дідух, як символ родючості та добробуту, займає почесне місце у святковому обряді. *«Дідух-Рай», крім перебування духів дідів та бога урожаю, символізував іще й новорічний урожай, добробут, багатство та долю людей...*

Ось чому така шана Дідухові, ось чому його несуть у хату з такою святістю, як і принесли з поля з почеснями; тому й ставлять його на самому почесному місці, та ставлять йому «божеську» жертвенну їжу – КУТЮ та «божеське питво – вар...»» [9, с. 24]. Усі ці елементи формують образ українського Різдва, яке поєднує в собі міфологічні уявлення, християнські цінності та культурну спадкоємність.

Композиція є замкненою довкола головних персонажів, що створює відчуття цілісності та гармонії. Тональні й кольорові акценти зосереджені у центрі полотна, підсилюючи драматургію твору, тоді як периферія картини вирішена у більш спокійних нюансах, що врівноважують загальну динаміку. Такий підхід дозволяє досягти ефекту святкової урочистості, коли всі елементи підпорядковані єдиній художній ідеї.

Таким чином, у картині «Мистецька ода коляді» за допомогою поєднання символізму, декоративності, теплих барв і ритмічної композиції створюється цілісний образ різдвяного дійства. Основою художньої концепції є передача духовного й емоційного змісту свята, що втілює ідеї єдності, оновлення та радості.

Висновки до першого розділу

Народні традиції, зокрема зимові обряди та святкування Різдва, відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності, духовної єдності та культурної спадщини українського народу. Колядницькі обряди є важливим проявом цих традицій, зберігаючи символіку, духовні цінності та емоційне сприйняття світу.

Коляда, як один із найдавніших українських обрядів, має багатозначну символіку: магічні пісні-побажання спрямовані на добробут, родючість і відновлення життєвої сили. Етнографічні джерела, зокрема праці Олекси Воропая та професора С. Килимника, підкреслюють історичний та культурний контекст колядницьких звичаїв, їх зв'язок із дохристиянськими обрядами та пізнішими християнськими традиціями. Це підтверджує глибину та багатовимірність українських зимових свят.

Художнє осмислення традицій коляди у живописній композиції, як у картині «Мистецька ода коляді», дозволяє передати не тільки зовнішні атрибути свята, а й духовний і емоційний зміст, створюючи святкову атмосферу та втілюючи ідеї єдності, радості й оновлення. Використання композиційних, колористичних та символічних засобів дозволяє художньо відтворити різдвяне дійство, показати взаємодію персонажів, підкреслити ритуальну значущість та передати національно-культурний контекст.

Отже, звернення до колядницьких традицій у живописі є важливим засобом збереження та передачі культурної спадщини, поєднання минулого та сучасності, а також формування цілісного художнього образу українського Різдва.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ТЕМАТИЧНИХ І КОЛОРИСТИЧНИХ АНАЛОГІВ У СТАНКОВОМУ ЖИВОПИСІ

Колядки та зимові святкування здавна посідають особливе місце в культурній традиції України та багатьох інших народів світу. Вони формують своєрідний духовний простір зимового обрядового циклу, в якому поєднуються давні дохристиянські уявлення, пізніші християнські нашарування та багатовікова народна поетика. Колядки несуть у собі радість народження нового світла, надію на добрий рік, благополуччя та захист роду. Саме тому вони так міцно закорінилися у світосприйнятті українців, ставши важливою складовою національної ідентичності.

Художні твори, що зображають сценки колядування, відіграють особливу роль у збереженні та популяризації цих традицій. Мистецтво здатне перетворити ритуал на візуальний образ, який промовляє до глядача незалежно від його культурного досвіду. Через пластику фігур, колористичні рішення, ритміку композиції художники передають атмосферу свята, тепло людської взаємодії та внутрішню поетичність обряду.

Такі картини документують традиції і надають їм нового життя, переносячи в сучасний контекст. Вони роблять колядницькі звичаї зрозумілими та емоційно відчутними навіть тим, хто ніколи не був їх учасником. Мова живопису універсальна: вона здатна викликати співпереживання, ностальгію, відчуття спокою й світлого піднесення – ті емоції, які століттями супроводжували зимові свята.

Саме тому звернення до теми коляди у живописі має особливу актуальність, адже дозволяє відтворити традиційні мотиви і осмислити їх у нових художніх формах. Зимові обряди стають багатим джерелом образів, ритмів, кольорових гармоній, які надихають митців до створення власних

інтерпретацій, відкриваючи сучасному глядачеві глибину й красу народної культури.

У цьому розділі висвітлено різні мистецькі твори, щоб знайти аналоги для картини. Завдяки цьому, можна краще зрозуміти, як різні митці передають дух зимових свят і які аспекти коляди вони вирізняють як найважливіші. Простежено, як вони інтерпретують колядки та зимові традиції, досліджуючи різноманіття художніх підходів, стилів та технік. Дані аналоги допомагають побачити, які теми та мотиви повторюються, а які відрізняються, що дозволяє виявити унікальність кожної картини.

Магістерський дипломний проєкт «Мистецька ода коляді» є логічним продовженням та розвитком ідей, закладених у бакалаврському дипломі (іл. 1) з тією ж назвою. У рамках магістерського дослідження композиція твору була суттєво перероблена: змінено кольорову гаму, переглянуто розташування фігур, що дозволило досягти більш гармонійного та цілісного сприйняття картини. Бакалаврський проєкт минулого року став одним із основних аналогів магістерського твору, оскільки задав основу концепції та художнього задуму. Переробка композиції та уточнення колориту дозволили посилити експресію картини, зробити акценти на ключових образах і підкреслити національно-культурний контекст.

Цей аспект розвитку композиційного мислення можна простежити і в історичних прикладах українського мистецтва, які, подібно до моєї роботи, акцентують увагу на взаємодії персонажів та національно-культурних деталях. Художник Костянтин Трутовський, створюючи картину «Колядки в Україні» (іл. 2), намагався передати багато більше, ніж просто традиційні елементи та обряди святкування Різдва. Його картину можна розглядати як складну мозаїку, яка відображає різноманіття емоцій, взаємодій та сприйняття часу в українському селі. Розташування персонажів у трьох групах відображає різні аспекти життя і святкування в селі. Група колядників, що отримує гостинці, представляє теплоту та гостинність сільської спільноти. Гумористична сценка з хлопцем на санчатах та дівчиною, яка готується закидати його сніжком, може

вказувати на радісну та безтурботну атмосферу свята [16],[23]. Гурт колядників, що зібрався біля іншого вікна, додає картині глибину та показує різноманіття учасників та дій на святі. Горизонтальний формат полотна дозволяє передати широкий пейзаж та відтворити багато деталей життя села. Це дозволяє показати різні сцени та персонажі, які взаємодіють у просторі сільського двору. Кольорова гамма з холодними відтінками може підкреслити зимову атмосферу та святковий настрій, а теплий композиційний центр може нагадувати про теплі моменти в спогадах і в насолоді миттям.

Художник Михайло Пимоненко в своїй картині «Колядки» (іл. 3) створює реалістичне зображення святкової атмосфери та простого сільського життя. Він зафіксував момент колядування малих хлопчаків, які завітали до невеликої міщанської оселі. Ця сцена, замість ідеалізації, передає типовість та простоту фольклорного обряду. Автор уважно передає деталі інтер'єру, в якому відбувається подія – пічка з відколеними кахлями, скромне начиння, невибагливий дитячий одяг. Ці дрібниці підкреслюють простоту та бідність оселі, де проживають герої. У картині можна побачити злагоду та єдність між колядниками, хоча хлопець на передньому плані займається не співанням, а розігріванням замерзлих рук. Це може символізувати спільність та підтримку у складний час [16]. Формат полотна, вертикальний, може підкреслювати вертикальність мотиву святкового підйому духу та внутрішнього зміцнення. Кольорова гамма, переважно тепла, підкреслює затишність та теплоту вітальні, де відбувається дія, та може символізувати радісність та теплоту свята. Автор, зображуючи картину саме так, можливо, хотів нагадати нам про важливість простоти, доброти та спільноти, які є важливими цінностями українського народу.

На картині «Колядники» Юрія Сиротенка (іл. 4), зображено святкову традицію колядування під час Різдва та символічне передавання мінливості часу через розташування персонажів. Обряд водіння кози був зв'язаний зі стародавніми українськими обрядами. Коза, як символ плодючості, мала очистити хату від негативних енергій та забезпечити родючість на майбутній

рік. Таким чином, водіння кози було своєрідним обрядом забезпечення процвітання та добробуту.

Горизонтальний формат полотна дозволяє передати широкий пейзаж села та відтворити багато деталей і подій, що відбуваються під час святкування Різдва. Такий формат дозволяє створити враження розгорнутої та динамічної сцени, яка залучає увагу глядача. Щодо кольорової гами, використання холодних тонах може створювати враження зимової атмосфери та підсилити відчуття святковості. Така кольорова гама може також передавати певну містичність та таємничість події, що відбувається [15].

Усе це в комплексі допомагає передати традиційні елементи святкування Різдва і підкреслити важливість спадщини та спільного досвіду, які переходять від покоління до покоління, відображаючи тим самим зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім.

Картина «Гості» Опанаса Сластіона (іл. 5) є чудовим прикладом українського реалістичного мистецтва кінця XIX – початку XX століття. Сластіон, як і багато його сучасників, часто звертався до зображення повсякденного життя селян, демонструючи цим свої націоналістичні й соціальні погляди [16]. Картина зображає сцену з сільського життя, де група людей біля хати. Кожен елемент композиції розміщений з увагою до деталей, створюючи атмосферу тепла й затишку. Основною темою цієї картини є спілкування, гостинність та традиції. Художник передає дух українського сільського життя, де гості часто відіграють важливу роль у соціальному контексті. Картина має холодний колорит, з домінуванням відтінків коричневого та бежевого. Таке використання кольорів створює затишну та загадкову атмосферу, що підсилює відчуття єдності.

Оригінальною манерою відрізняється український художник Іван-Валентин Задорожний зі своєю картиною «Мої земляки» (іл. 6) що, створена в 1965 році та представляє собою українське мистецтво середини XX століття. Тема картини відображає єдність та спільність, характерні для сільських спільнот. Картина розповідає про людські взаємозв'язки та місцеві традиції,

підкреслюючи цінності, які поєднують людей. Колорит картини може включати спокійні та природні тони. «Мої земляки» може викликає почуття ностальгії й гордості за рідний край і людей, які його населяють. Взаємодія між персонажами передає тепло і людяність. Картина створена в 1965 році, в часи, коли українське мистецтво знаходилося під впливом соціалістичного реалізму. Це період, коли багато художників шукали способи виразити національну ідентичність у рамках обмежень радянської системи [21].

Особливої уваги заслуговує композиційне вирішення твору. У цій роботі мені імпонує спосіб, у який художник подає фігури у повний зріст, адже це акцентує їх монументальність і підсилює відчуття гідності та важливості простих людей. Задорожний гармонійно вибудовує структуру композиційних плям: світла центральна фігура на тлі темніших форм одразу приковує погляд, стає смисловим і візуальним центром картини. Таке рішення підсилює контраст, виділяє головний образ і створює відчуття внутрішнього світла, яке ніби випромінює сама персона.

Картина створена в 1965 році, в часи, коли українське мистецтво знаходилося під впливом соціалістичного реалізму. Це період, коли багато художників шукали способи виразити національну ідентичність у рамках обмежень радянської системи [21].

Колір у живописі відіграє одну з ключових ролей, адже саме через нього художник передає настрій, символічні відтінки та емоційне наповнення твору. Кожна барва має власну силу впливу: вона здатна викликати певні почуття, формувати асоціації й скеровувати сприйняття глядача. Тому під час створення картини надзвичайно важливо уважно й свідомо працювати з кольором, адже саме він задає загальний емоційний тон твору – від світлої радості до тихої меланхолії [8].

Своєрідним аналогом моєї дипломної роботи можна вважати полотно Михайла Гуйди «Чумацький шлях» (2014) (іл. 7). Увагу привертає продумане композиційне рішення: постать чумака подана в стані внутрішнього спокою й зосередженості, однак навколишній простір вибудований так, що всі елементи

взаємодіють між собою в єдиному ритмі. Відчувається глибока гармонія, яка підсилює виразність центрального образу і створює відчуття цілісності композиції. Такий підхід став для мене цінним орієнтиром у роботі над власним твором, адже дав можливість зрозуміти, як через організацію простору можна підсилити емоційний та змістовий зміст картини.

Окремо варто відзначити обмежену кольорову гамму роботи Гуйди: вона стримана, побудована переважно на теплих, м'яких відтінках, що створює затишну атмосферу та підкреслює традиційний, народний характер сюжету. Такий теплий колористичний лад допомагає відчуті глибину національного духу й відтінює тему дороги, подорожі та життєвого шляху, яку художник вкладає у свій задум.

У даній роботі мене також особливо надихнули горизонтальні ритми тла, що вибудовують простір картини й водночас врівноважують силует фігури. Ці горизонталі створюють враження протяжності, спокою та степового безмежжя, у якому чумак стає невід'ємною частиною світу. Вони не лише структурують композицію, а й формують певний емоційний пульс – рівний, спокійний, розмірений.

Поєднання горизонтальних ритмів із теплим, м'яким колоритом стало для мене цінним прикладом того, як художні засоби можуть працювати на ідейний задум, посилюючи образність та емоційну виразність твору.

Ще одним важливим аналогом, що істотно збагатив концепцію дипломної роботи, стала картина Олександра Івахненка «На Удаї» (іл. 8). У цьому творі художник майстерно поєднує етнографічно впізнавані мотиви з умовно-символічним трактуванням образів, що є характерною рисою його стилю. Центральна жіноча постать постає оповитою поетичністю та сакральністю: фронтальність композиції надає їй урочистості, а м'які рухи рук, плавність ліній і легкість силуету створюють відчуття живої, одухотвореної присутності. Традиційний український одяг і вінок підкреслюють зв'язок героїні з народною культурою й міфопоетичною традицією.

Композиція картини вирізняється декоративністю та чіткою ритмічною організацією, властивою Івахненкові. Хвилясті форми рослинності, вигнуті лінії простору та умовність зображення довкілля створюють враження цілісної пластичної симфонії, де природа і людина співзвучні одна одній. Особливо промовистим композиційним акцентом є місяць, що зависає над постаттю, увиразнюючи вечірньо-містичну атмосферу та підсилюючи алюзії на обрядовість зимового циклу й ритми народного календаря. У цьому образі відчувається втілення духу рідної землі – спокійного, величного, укоріненого в глибокі культурні традиції.

Колористичне вирішення полотна насичене та багатоголосе: глибокі зелені й сині тони гармонійно поєднані з охристими та теплими відтінками, формуючи атмосферу внутрішньої рівноваженості. Контраст між теплими і холодними барвами додає образу духовної глибини, а плавні переходи кольорів і декоративні локальні плями створюють м'який, майже музичний простір. Усе це підсилює враження урочистості, спокою та символічності.

Для моєї творчої роботи картина «На Удаї» стала надзвичайно важливим орієнтиром. Особливо надихнули її ритмічна організація та виразна лінійність форми: хвилясті контури, що взаємодіють між собою, та плавні, мелодійні лінії, які ведуть погляд, стали прикладом того, як за допомогою пластики можна створити цілісний емоційний простір. Саме ці ритми та структура лінійності спонукали мене переглянути власну композицію й розвивати її у напрямку більшої узгодженості та декоративної виразності.

Таким чином, «На Удаї» доповнила ряд художніх аналогів і суттєво вплинула на розвиток моєї композиційної мови. Вона поглибила розуміння того, як за допомогою кольору, ритму, символічних акцентів і пластичної лінії можна підкреслити національний характер образів, надаючи їм сучасного художнього звучання.

Аналогом дипломної роботи стала композиція одного з найвидатніших представників українського мистецтва кінця XX – початку XXI століття Олександра Івахненка. Композиція полотна «Колядники» (2006) (іл. 9)

побудована навколо традиційного українського сільського пейзажу, у центрі якого знаходиться група постатей у народному вбранні [7]. Сюжет відтворює обрядове дійство колядників, що здавна було важливим елементом зимових святкувань. Художник зосереджується не лише на самих персонажах, але й на навколишньому середовищі, яке формує емоційне тло сцени. У пейзажному оточенні відчутна тиша і гармонія, що надає картині спокійного та водночас урочистого звучання.

Така побудова композиції цілком відповідає стилю художника. У своїх творах він часто застосовував прийоми символізації простору: використання оберненої перспективи, декоративних ритмів і метафоричних елементів [7]. Зокрема, у деяких роботах стежка «завивається» у вигляді рушника, стаючи символом життєвого шляху. У картині «Колядники» подібний прийом підсилює алегоричність образів, поєднуючи побутові сцени з глибинними філософськими сенсами.

Колористика полотна вирізняється насиченістю та гармонійністю традиційних українських барв. У палітрі домінують жовтий, синій, зелений, охристий і чорний кольори, які створюють цілісну декоративну систему. Така барвова організація підкреслює український дух твору, формує атмосферу теплоти й затишку, а також посилює символічний зміст. Важливу роль відіграє і національний символізм: художник вводить у композицію атрибути народного побуту – вишиті рушники, елементи сільського двору, традиційний одяг. Це робить картину носієм етнографічної пам'яті й водночас зразком високого мистецького узагальнення.

Робота «Колядники» стала важливим аналогом у формуванні творчої концепції дипломної роботи «Мистецька ода коляді». Її тематичний пласт і візуальний колорит безпосередньо вплинули на мої художні пошуки. Зокрема, теплота палітри та насиченість традиційних барв надихнули на використання схожих колористичних рішень. Також велике значення мало відтворення народного вбрання - вишиванок, орнаментованих тканин, святкових атрибутів.

Вивчаючи деталі побуту, відтворені художником, я перенесла деякі з них у власну картину, аби підсилити автентичність і символічність образів.

Таким чином, «Колядники» Івахненка можна вважати методологічною основою мого мистецького проєкту. Їх поетична ідеалізація сільського життя, декоративно-символічне трактування та барвисте насичення безпосередньо перегукуються з художньою ідеєю дипломної роботи, утверджуючи значущість національних традицій як культурної спадщини України.

Вивчення аналогів показало, що мистецтво відіграє важливу роль у збереженні та передачі культурної спадщини. Через художні твори ми можемо зрозуміти, як коляда відбивається на суспільстві і як це впливає на нашу сучасну ідентичність. Пошуки аналогів до картини «Мистецька ода коляді» висвітлили важливість цього культурного явища та його багатогранність. Цей аналіз також показав, що мистецтво є важливим засобом передачі традицій і збереження культурного духу.

Висновки до другого розділу.

Проведений аналіз художніх аналогів показав, що українські митці різних епох по-своєму інтерпретують колядницькі мотиви та зимові традиції, поєднуючи реалістичне відтворення побуту з декоративно-символічними елементами. Виявлено, що композиційні та колористичні рішення, застосовані художниками, відображають як локальні етнографічні деталі, так і універсальні символи, що передають духовний та емоційний зміст святкування Різдва.

Особливу роль у формуванні концепції магістерського проєкту «Мистецька ода коляді» відіграли роботи Олександра Івахненка, зокрема полотно «Колядники». Його використання декоративних ритмів, оберненої

перспективи та увага до народних атрибутів стали важливим орієнтиром для побудови власної композиції та відтворення національної ідентичності. Також значущим є досвід таких художників, як Костянтин Трутовський, Михайло Пимоненко та Юрій Сиротенко, які різними художніми засобами передавали святкову атмосферу та обрядові практики.

Порівняльний аналіз дозволив визначити ключові елементи, які були використані у власній роботі: сюжетно-тематична цілісність, гармонійна взаємодія персонажів, символічне наповнення деталей, а також тепла, насичена кольорова гама, що підкреслює національну самобутність. Вивчення аналогів підтвердило, що звернення до народних традицій у живописі зберігає культурну спадщину, а й слугує основою для пошуку індивідуальної художньої мови.

Таким чином, дослідження художніх аналогів дало змогу:

- окреслити композиційні та колористичні принципи для власної роботи;
- поєднати індивідуальне авторське бачення з національно-культурною традицією;
- підкреслити значення різдвяної обрядовості як культурного символу, що передає духовні цінності та життєву енергію українського народу.

Висновки розділу свідчать про те, що систематичне вивчення мистецьких аналогів є необхідним етапом формування концепції твору та сприяє більш глибокому осмисленню як художньої, так і культурної складової магістерського проекту.

РОЗДІЛ III.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізація художнього задуму є багатоступеневим процесом, що починається з концептуальної ідеї та завершується створенням завершеного живописного полотна. У випадку дипломної роботи «Мистецька ода коляді» особлива увага приділялася поєднанню дослідницьких висновків із практичними етапами втілення: від ескізу та пошуку композиції до вибору живописних засобів та технічного виконання. Важливо було не лише відтворити народну традицію у візуальному форматі, а й знайти для неї сучасне художнє звучання, яке зберігало б автентичність, але водночас відповідало б актуальним естетичним вимогам.

Композиційний пошук та творча ідея

Ключовим завданням було створення цілісного образу різдвяного обряду, який передає атмосферу свята, духовну піднесеність і глибоку символіку української традиції. В основі композиції - три головні фігури: дівчина з дідухом, хлопець із різдвяною зіркою та коза. Вони уособлюють спільність, оновлення та родючість основні життєствердні принципи народної культури. Кожен із персонажів виконує свою смислову роль у загальній структурі твору: дівчина, як центр композиції, символізує духовність, збереження традицій і внутрішню гармонію; хлопець зі зіркою - носій світла, радості та віри; коза - елемент народного обряду, який поєднує земне й сакральне, життя й його відродження [3].

Композиційний центр розташований праворуч, навколо жіночої постаті, що утворює динамічну, але врівноважену структуру. Такий розподіл елементів спрямовує рух погляду глядача від центрального образу до другорядних, створюючи відчуття природного ритму. Пропорції фігур, їх жести та взаємне розташування підпорядковані єдиному пластичному ладові, що забезпечує гармонію між емоційним і композиційним початками. Як зазначає Меленюк, *«гармонійною вважається композиція, в якій закономірно пов'язані між собою*

та цілим частини (елементи), що організовують цілісне зображення, в якому нічого не можна перемістити чи змінити, від якого нічого не можна відняти, до якого нічого не можна додати» [12, с.10]. Саме такого відчуття органічної завершеності було прагнуто досягти під час побудови композиції.

У процесі пошуку образного вирішення було створено серію попередніх замальовок та ескізів (іл. 10-11), у яких відпрацьовувалися різні варіанти просторового розміщення фігур, масштаби та пропорції, а також пластика рухів. Ескізи допомогли визначити найвдаліші співвідношення форм і ритміку, яка задає внутрішній темп усьому твору. Особливу увагу приділено організації простору: тло не тільки обрамлює сцену, а й створює глибину, у яку занурюються персонажі, що підсилює відчуття театральності й святкової дії.

Окремим етапом став пошук емоційної домінанти картини: наскільки урочистим чи побутовим має бути зображене дійство, якою мірою підкреслювати символіку і наскільки її узагальнювати. Ці міркування впливали на положення фігур, їхню статичність або легку динаміку, а також на те, як саме вибудовується просторовий діалог між персонажами.

Під час розробки композиції велике значення мало узгодження символічного змісту з формальними художніми засобами. Було здійснено поєднання реалістичного трактування людських постатей із декоративним вирішенням кольорових площин та узагальненістю контурів. Такий підхід дав змогу підкреслити духовну сутність дійства, не втрачаючи його народного колориту [13].

Пошук гармонії між символічністю та реалістичністю вимагав особливої уваги до рівноваги форм, мас і ліній. Легкі ритмічні нахили фігур, перетікання ліній та взаємодія жестів створюють відчуття єдності й руху, немовби перед глядачем розгортається обрядова сцена, наповнена співом, світлом і радістю. Додатково ритміка була посилена фрагментарними повтореннями ліній тла та силуетів, що створюють відлуння руху й задають напрямок візуального сприйняття. У цьому полягає головна мета композиційного задуму - передати

дух українського Різдва через зовнішній сюжет і передусім через внутрішній стан гармонії, єднання й душевного тепла.

Символіка та колористичне вирішення

Колір у творі має декоративну і змістовну функцію [4]. Для створення святкової та урочистої атмосфери було обрано теплу палітру з переважанням червоних, жовтих, зелених і чорних відтінків (іл. 12). Контраст між теплими й холодними тонами підсилює драматургію твору: холодний зимовий пейзаж у тлі поглиблює відчуття тепла, що випромінюють персонажі.

Як зазначається у теорії кольорознавства, *«гармонія споріднених кольорів ґрунтується на наявності в них домішок тих самих головних кольорів»* [10, с.10]. Саме цей принцип став основою при виборі палітри, де червоні, жовті відтінки поєднуються з глибокими зеленими й м'якими сірими тонами, утворюючи єдину гармонійну систему.

Символічне значення мають окремі елементи:

- **Дідух** - символ родючості, пам'яті та зв'язку поколінь;
- **Різдвяна зірка** - провідник до духовного змісту свята, знак надії;
- **Коза** - уособлення життєвої сили, достатку та циклічності відродження.

Поєднання цих символів у межах єдиної композиції створює комплексний образ обряду, який містить як християнські, так і дохристиянські нашарування [20].

Технологічні та живописні засоби

Італійське полотно розміром 200x230 см було попередньо натягнуто на дерев'яний підрамник. Першим етапом стала побудова лінійного рисунка вугільним контуром, закріпленням легким підмалюванням вохри. Це дозволило визначити головні тональні акценти.

Подальша робота складалася з кількох етапів:

1. **Підмальовок** - нанесення основних тональних відношень;
2. **Закладка кольорових площин** - робота великими масами, без деталізації (іл. 14);

3. **Нюансування та деталізація** - проробка облич, одягу та другорядних елементів (іл. 15);
4. **Фінальне узгодження** - пошук тонально-колористичної гармонії, підсилення акцентів.

Використовувалися **олійні фарби**, що дало змогу поєднати прозорі лесіровки з пастозними мазками. Контраст фактури створював динамічність і глибину зображення. Світлотіньові переходи виконувалися методом лесування, що забезпечувало прозорість і багатошаровість кольору.

Особливе значення мало використання мазкового письма: широкі, енергійні мазки формували динаміку, тоді як більш делікатні застосовувалися для передачі текстур одягу й деталей побуту. Така різноманітність технік підсилювала художню виразність твору.

Висновки до третього розділу

Створення картини «Мистецька ода коляді» стало результатом поєднання науково-дослідницької роботи та практичних живописних пошуків. Композиційна структура, символіка та колористичне вирішення були сформовані на основі вивчення аналогів та глибинного аналізу українських традицій.

Головним інструментом реалізації задуму виступив колір: тепла палітра передає святковий настрій і духовну глибину обряду. Використання символічних атрибутів (дідух, зірка, коза) надало картині семантичної багатоплановості, а застосування живописних технік забезпечило її виразність і декоративну насиченість.

Таким чином, дипломна робота стала практичним утіленням ідей, отриманих у ході дослідження, та прикладом синтезу традиційних мотивів і сучасних художніх інтерпретацій.

Висновки

Дипломна робота «Мистецька ода коляді» є комплексним дослідженням українських зимових традицій та художньою інтерпретацією обряду колядування у живописі. У процесі роботи було здійснено ґрунтовний аналіз історико-культурного контексту, художніх аналогів та практичне втілення задуму, що дозволило досягти цілісного художнього образу.

Дослідження показало, що колядницькі обряди є багатовимірним культурним феноменом, який поєднує дохристиянські й християнські елементи, символіку родючості, достатку та духовного оновлення. Звернення до коляди у живописі дозволяє передати національну ідентичність, духовні цінності та життєву енергію українського народу. Художня концепція твору ґрунтується на передаванні святкової атмосфери, взаємодії персонажів та символічного наповнення, що формує цілісний образ різдвяного дійства.

Дослідження художніх аналогів показало, що українські митці різних епох по-своєму відтворюють колядницькі мотиви, поєднуючи реалістичне відтворення побуту з декоративно-символічними засобами. Виявлено, що композиційні та колористичні рішення художників, таких як Олександр Івахненко, Костянтин Трутовський, Михайло Пимоненко та Юрій Сиротенко, допомагають зрозуміти, як передати дух свята, взаємодію персонажів та національно-культурні деталі. Аналіз аналогів дозволив окреслити ключові композиційні та колористичні принципи для створення власної роботи, забезпечити гармонійне поєднання індивідуального авторського бачення з культурною традицією.

Реалізація художнього задуму включала комплексну роботу над композицією, колористикою, символікою та технікою живопису. Композиційне розташування головних фігур, їх пластика та взаємодія, використання теплих кольорів, символів (дідух, коза, різдвяна зірка) і різноманітних живописних прийомів забезпечили цілісність і виразність твору. Поєднання досліджень з практичними пошуками дозволило створити картину, яка передає зовнішню святкову атмосферу і духовну глибину та культурний контекст обряду.

Таким чином, дипломна робота «Мистецька ода коляді» демонструє синтез наукового дослідження, художнього аналізу та практичного живописного втілення. Робота підтверджує значущість колядницьких традицій як джерела національної ідентичності та культурної спадщини, а також показує, що мистецтво є ефективним засобом передачі духовних цінностей, символіки та емоційної виразності українського Різдва.

Список використаних джерел

1. Антонович Є.А., Шпільчак В.А. Малюнок і живопис: методичні рекомендації. Київ, 1990. 85 с.
2. Боднар О.Я. Золотий переріз і неевклідова геометрія в науці та мистецтві: Монографія. Львів: НВФ «Українські технології», 2005. 198с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Мюнхен: Видавництво «Прометей», 1958. Т. 1-2.
4. Волковський М. Колір в живописі. Київ: Видавництво В. Шевчук, 2016. 360 с.
5. Жердзицький В. Живопис: Техніка і технологія. Харків: ХДАДМ, 2006. 332 с.
6. Живопис : навч. посіб. / О. Ч. Чирва, А. В. Сімонова, М. Лобко-Зампасі, Д. Ю. Вінтаєв, Ю. О. Сосницький, В. П. Манохін, П. В. Мирончик. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 149 с.
7. Івахненко Олександр Іванович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Кафедра живопису ХДАДМ: традиції та сучасність / Міністерство освіти і науки України; Харківська державна академія дизайну і мистецтв; Факультет образотворчого мистецтва. Упор. М.І. Деркач, В.Ю. Гальченко. Харків: ХДАДМ, 2015. 123 с.
9. Килимник С. Проф. Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні: у 2 т. Т. 1: Зимовий цикл. Торонто: УНВК, 1964. 158 с.
10. Кольорознавство: методичні вказівки до лабораторних робіт для студентів напряму підготовки «Технологія виробів легкої промисловості» (спеціалізація «Моделювання швейних виробів»). Уклад. С. Г. Кулешова. Хмельницький: ХНУ, 2015. 53 с.
11. Матеріали і техніка олійного живопису: навч. посібник. Укладач О. Я. Музика. Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. 114 с.
12. Меленюк Т. В. Методичні рекомендації з образотворчого мистецтва. Калуш: Фаховий коледж культури і мистецтв, 2020. 84 с.

13. Михайленко В. Є., Яковлєв М. І. Основи композиції (геометричні аспекти). Київ: Каравелла, 2004. 304с.
14. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво: Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 216 с.
15. Прокопович Т. А. Основи кольорознавства: навчальний посібник. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2022. 124 с.
16. Різдво в українському образотворчому мистецтві URL: <https://artesanmanac.com/rizdvo/>
17. Термінологічний словник з культурології. Авт.-уклад.: Н.Ю. Больша, Н.І. Єфімчук. К.: МАУП, 2004. 144 с.
18. Техніка і технологія олійного живопису: навч. посібн. Уклад.: Є.В. Беліка, О.І. Конопко. К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 92 с.
19. Українська зима в картинах художників. URL: <http://memorua.org/?p=1922>
20. Українська різдвяна символіка. URL: <https://amazing-ukraine.com/ukrainska-rizdviana-symvolika/>
21. Український живопис кінця XIX – початку XX ст. URL: https://arshistorian.blogspot.com/2020/05/19-20_3.html
22. Щедрий вечір, або ж чому наші прашури козу водили URL: <https://nubip.edu.ua/node/104134>
23. Як Різдво та зимові свята показують у мистецтві URL: https://elle.ua/stil-zhizni/blog_stil_zhizni/yak-rizdvo-ta-zimovi-svyata-pokazuyut-u-mistectvi-sakralni-syuzheti-ukrainski-tradicii-ta-osnovni-simvoli

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Перелік ілюстрацій.

- Іл. 1. Анна Деркач. Бакалаврський проєкт «Мистецька ода коляді». 2024.
Матеріал (полотно, олія). 140x120
- Іл. 2. Костянтин Трутовський. «Колядки в Україні». 1864 р. Полотно, олія.
- Іл. 3. Михайло Пимоненко «Колядки». 1874 р. Полотно, олія.
- Іл. 4. Юрій Сиротенко. «Колядники». 1985 р. Полотно, олія.
- Іл. 5. Опанас Сластіон. «Гості». 1891 р. Полотно, олія.
- Іл. 6. Іван-Валентин Задорожний. «Мої земляки». 1965 р. Полотно, олія.
(фрагмент)
- Іл. 7. Михайло Гуйда. «Чумацький шлях». 2014 р. Полотно, олія.
- Іл. 8. Олександр Івахненко. «На Удаї». Полотно, олія.
- Іл. 9. Олександр Івахненко. «Колядники». Полотно, олія.
- Іл. 10-15. Анна Деркач. Етапи роботи магістерським проєктом «Мистецька ода коляді»

ДОДАТОК В. Альбом ілюстрацій.

Іл. 1. Анна Деркач. Бакалаврський проєкт «Мистецька ода коляді». 2024.

Матеріал (полотно, олія)

Іл. 2. Костянтин Трутовський. «Колядки в Україні»

Іл. 3. Михайло Пимоненко. «Колядки»

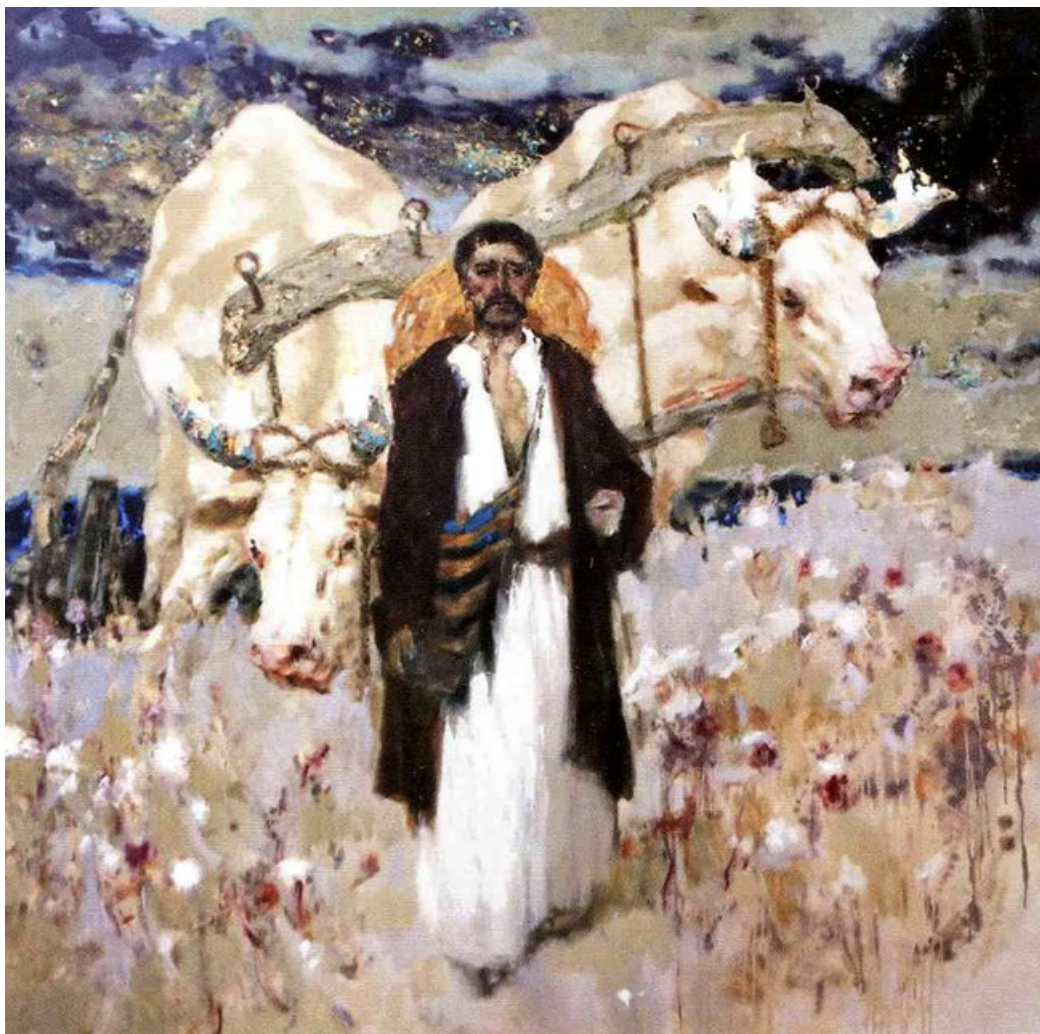
Іл. 4. Юрій Сиротенко. «Колядники»

Іл. 5. Опанас Сластіон. «Гості». 1891 р. Полотно, олія.

Іл. 6. Іван-Валентин Задорожний. «Мої земляки». 1965 р. Полотно, олія.
(фрагмент)

Іл. 7. Михайло Гуйда. «Чумацький шлях». 2014 р. Полотно, олія.

Іл. 8. Олександр Івахненко. «На удаї»

Іл. 9. Олександр Івахненко. «Колядники»

Іл. 10. Анна Деркач. Етапи роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»

Іл. 11. Анна Деркач. Етапи роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»

Іл. 12. Анна Деркач. Етапи роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»

Іл. 13. Анна Деркач. Етап роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»

Іл. 14. Анна Деркач. Етап роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»

Іл. 15. Анна Деркач. Етап роботи над магістерським проєктом
«Мистецька ода коляді»